

LUKUMUMMIT JA -VAARIT

OPETTAJAN OPAS

Lukumummi ja -vaari -toiminta

Lukumummi ja -vaari -toiminta on kehitetty Raha-automaattiyhdistyksen tuella Niilo Mäki Instituutin hankkeissa *Lukemissujuvuuden kehityksen tukeminen kouluiässä (2012–2014)* ja *Kielellisten taitojen ja lukemisen tukeminen (2015–2017)*. Alkuvaiheen kehittämistyössä yhteistyökumppanina oli Mannerheimin Lastensuojeluliiton Järvi-Suomen piiri.

Nykyään Niilo Mäki Instituutti vastaa valtakunnallisesta koordinoinnista, tiedottamisesta ja suunnittelusta. Vapaaehtoisista huolehtivat Mannerheimin Lastensuojeluliiton ja muiden yhteistyökumppaneiden paikalliskoordinaattorit.

Sisältö

YLEISTÄ	3
TOIMINTA KÄYTÄNNÖSSÄ	4
TOIMINNAN KULKU	6
LUETTAVAN TEKSTIIN VALINTA	9
OPETTAJAN TEHTÄVÄT PÄHKINÄNKUORESSA	10
YHTEYSTIEDOT	12

Maksuton Lukumummi ja -vaari -toiminta tarjoaa

- *lukuharjoitusta viikottain koulupäivän aikana*
- *mallin sujuvasta lukemisesta*
- *välitöntä positiivista palautetta*
- *keskustelua luetusta aikuisen kanssa.*

Yleistä

MUKAVAA, ETTÄ TULET MUKAAN LUKUMUMMI JA -VAARI -TOIMINTAAN!

Vapaaehtoiset Lukumummit ja -vaarit lukevat kouluilla yhdessä 2.-6.-luokkalaisten lasten kanssa, jotka tarvitsevat lisätukea lukemiseen tai suomen kielen sanaston oppimiseen. Vapaaehtoiset tapaavat lapsia koulupäivän aikana kahden kesken. Lukumummi ja -vaari -toiminnan tarkoituksena on tarjota lapsille lisää lukukokemuksia sekä innostaa lapsia lukemisen pariin. Lapset saavat myös lukevan aikuisen mallin sekä mahdollisuuden keskustella luetusta. Suomi toisena kielenä -oppilaiden kanssa luettaessa keskitytään erityisesti sanavaraston kehityksen tukemiseen. Lukumummi ja -vaari -toiminnalla on positiivisia vaikutuksia niin vapaaehtoisten kuin oppilaiden ja koulunkin arkeen. Lukumummi ja -vaari -toiminnassa käytettävät yhdessä lukemisen tavat ja sanaston tukemisen keinot ovat tutkimusperustaisia ja niistä on laajalti hyviä kokemuksia.

Suomessa lapset oppivat yleensä helposti tarkan kokoavan lukutaidon, mutta osalla lapsista on haasteita sujuvan lukutaidon saavuttamisessa. Monikielisten oppilaiden määrän kasvaessa myös suomea toisena kielenä puhuvien oppilaiden suomen kielen tukeminen on selvästi tarpeellista. Lukumummit ja -vaarit tarjoavat yhden ratkaisun kielen oppimisen tukemiseen sekä yleisesti lisätukea tarvitsevien oppilaiden lukutaidon vahvistamiseen. Lukumummien ja -vaarien lukutuokiot eivät kuitenkaan korvaa opetusta tai erityisopetusta.

Lukumummi ja -vaari -toiminnassa arvokkaana lisänä on myös sukupolvien välinen vuorovaikutus. Lukumummit ja -vaarit mahdollistavat oppilaille kahdenkeskisen rauhallisen lukuhetken ja tarjoavat aikuisen jakamattoman huomion keskellä koulupäivää. Samalla Lukumummit ja -vaarit pääsevät itse kurkistamaan nykyajan koulumaailmaan. Tällainen toimintamuoto antaa lisäksi hienon mahdollisuuden saada koulun lähiympäristön aikuisia mukaan koulun arkeen.

Toiminta käytännössä

Tiivistettynä

Lukutuokiot ovat kahdenkeskisiä ja ne kestävät noin 20–30 minuuttia. Toiminta on tarkoitettu 2.–6.-luokkalaisille lapsille. Tarkoituksena ei siis ole opettaa lukutaidon alkeita. Lukutuokioita olisi hyvä pitää saman oppilaan kanssa ainakin kymmenen kertaa, jotta vapaaehtoinen ja oppilas tulevat toisilleen tutuiksi ja lukutaidon kehitykseen ehdiään vaikuttaa. Lukutuokioilla käytetään erilaisia lukemisen tapoja ja tuetaan oppilaiden luetun ymmärtämistä sekä sanavaraston kasvua.

Lukumummi ja -vaari -toimintaa varten on tarjolla valmiit materiaalit ja infopaketit sekä opettajille että vapaaehtoisille. Oppilaiden vanhempia tiedotetaan toiminnasta *Tiedote kotiin* -kirjeellä tai sähköisesti Wilman kautta. Näin vanhemmat voivat halutessaan ilmoittaa opettajalle, jos eivät halua lapsensa osallistuvan lukutuokioihin. *Rehtorin tiedotteen* avulla voi informoida rehtoria toiminnasta.

Jokainen vapaaehtoinen käy ensin perehdytyksen, jossa aiheena on sujuvan lukutaidon tukeminen. Vapaaehtoiset voivat halutessaan käydä myös jatkoperehdytyksen, jolloin heidät perehdytetään lukemaan erityisesti suomea toisena kielenään käyttävien oppilaiden kanssa. Vapaaehtoiset oppivat erilaisia lukutapoja sekä sananselitystekniikoita. Jos vapaaehtoinen on käynyt molemmat perehdytykset, on hyvä keskustella siitä, onko hänellä toivetta lukukaverista. Toiminta on kuitenkin oppilaslähtöistä ja tärkeintä on, että oppilas saa suurimman hyödyn.

Lukumummi tai -vaari saa koordinaattorilta oman materiaalin sekä oppilaita varten kirjamerkkejä, tarroja ja lukudiplomeja. Paikalliskoordinaattori etsii kullekin vapaaehtoiselle sopivan koulupaikan. Vapaaehtoinen voi ehdottaa koulua, esimerkiksi monet toivovat koulupaikkaa läheltä omaa asuinalueaan.

Koulussa tapahtuvaa Lukumummi ja -vaari toimintaa voi olla kahta erilaista:

1. TOIMINTAMALLI:

Lukusujuvuuden tukemista suomea ensimmäisenä kielenään puhuvan oppilaan kanssa

2. TOIMINTAMALLI:

Yhdessä lukemista ja sanavaraston kartuttamista suomea toisena kielenään puhuvan oppilaan kanssa

LUKUTUOKION KULKU

Lukutuokioilla Lukumummi tai -vaari ja oppilas vaihtavat alussa lyhyesti kuulumiset ja muistelevat viimeksi luettua. Tämän jälkeen he lukevat kirjaa ja keskustelevat luetusta. Vapaaehtoisia perehdytetään käyttämään kolmea lukutapaa:

- 1. Mallilukemisessa** Lukumummi tai -vaari lukee ensin esimerkiksi yhden lauseen ja oppilas lukee saman lauseen tämän jälkeen.
- 2. Vuorolukemisessa** luetaan tekstiä vuorotellen eteenpäin esimerkiksi lause kerrallaan.
- 3. Yhdessä ääneen lukemisessa** luetaan tekstiä yhteen ääneen samaan tahtiin.

Sanavaraston kasvua tuetaan käyttämällä erilaisia sananselitytapoja. Erilaiset sananselitystavat perustuvat siihen, että uusi sana jää paremmin mieleen, kun sen kytkee muihin sanoihin ja esimerkiksi mielikuviin ja liikkeisiin. Sanavaraston laajentamisesta on hyötyä myös suomenkielisille oppilaille.

Lukumummeja ja -vaareja kehoitetaan pyytämään lasta tarvittaessa korjaamaan väärin luetut sanat, jos niiden merkitys muuttuu. Muutoin virheisiin ei puututa luettaessa. Lukutuokioiden tarkoitus on ennen kaikkea innostaa lapsia lukemaan.

OSALLISTUVAT OPPILAAT

Opettaja päättää, ketkä oppilaista käyvät lukutuokioilla. Lukutuokioille suositellaan valitsemaan hitaita lukijoita tai oppilaita, joille ei muuten kerry lukukokemuksia tai jotka hyötyisivät lukemismäärän lisäämisestä. Vaihtoehtoisesti voidaan myös valita oppilaita, joiden äidinkieli on jokin muu kuin suomi ja jotka tarvitsevat tukea suomenkielisen sanavaraston oppimiseen. Tällöin vapaaehtoisen Lukumummin tai -vaarin on täytynyt käydä perehdytys monikielisten oppilaiden lukutaidon ja sanavaraston tukemiseen. Lukutuokioilla käynnin edellytyksenä on, että lapsi hallitsee peruslukutaidon, sillä Lukumummit ja -vaarit eivät ole saaneet perehdytystä lukutaidon opettamiseen.

AIKATAULUISTA SOPIMINEN

Eri paikkakunnilla on erilaisia käytäntöjä sen suhteen, miten Lukumummin tai -vaarin perehdytyksen jälkeen vapaaehtoisen ja opettajan ensimmäinen tapaaminen sovitaan. Koulupaikasta sopinut paikalliskoordinaattori kertoo, kuinka toiminnan kanssa käytännössä edetään.

Ensimmäiseen tapaamiseen vapaaehtoisen kanssa olisi hyvä varata aikaa ainakin yhden välitunnin verran. Tapaamisessa sovitaan koulupäivän aikana tapahtuvien lukutuokioiden aikatauluista ja niiden sijoittumisesta lukukauden ajalle sekä yhteydenpitokanavasta. Oppilaan lukutaidon ja sanavaraston kehittymisen kannalta hyödyllisintä on pitää lukutuokioita säännöllisesti lukukauden ajan tai ainakin kymmenen kertaa. Opettaja voi kuitenkin yhdessä Lukumummin tai -vaarin kanssa rakentaa aikataulusta molemmille sopivan.

Koulun arjessa yksi lukukerta eli lukutuokio viikossa näyttää toimivan käytännössä. Yhden oppilaan kanssa luetaan noin 20–30 minuuttia kerrallaan. Suositus on, että uusi Lukumummi tai -vaari aloittaa lukemisen yhden oppilaan kanssa kerran viikossa. Kuitenkin halutessaan Lukumummi tai -vaari voi lukea useammankin oppilaan kanssa viikoittain kahden kesken. Tällöin sovitaan jokin sopiva järjestely, esimerkiksi että lapset tulevat vuorotellen lukutuokiolle. Lapsi hyötyy lukutuokiosta eniten, jos hän on yksin Lukumummin tai -vaarin kanssa, eikä hänen tarvitse jännittää muiden lasten edessä ääneen lukemista. Lukutuokiot voivat jatkua niin pitkään kuin yhdessä sovitaan. Jos vapaaehtoinen haluaa yhden lukukauden jälkeen jatkaa Lukumummina tai -vaarina samassa koulussa, voi hän jatkaa lukemista saman oppilaan kanssa tai opettajan arvion ja oppilaan edistymisen mukaan lukea jonkun toisen oppilaan kanssa jatkossa.

TUTUSTUMINEN JA YHTEYDENPITO

Lukumummi tai -vaari on hyvä esitellä niin luokassa kuin opettajanhuoneessa. Lukutuokioiden lisäksi Lukumummin tai -vaarin voi pyytää esimerkiksi seuraamaan oppituntia tai mukaan johonkin yhteiseen mukavaan toimintaan. Lukumummit ja -vaarit ovat yleensä kiinnostuneita siitä, millaista koulussa nykyään on.

Yleensä tekstiviesti on toiminut hyvin yhteydenpitokanavana. Yhdessä sovitussa yhteydenpitokanavassa on helppoa ilmoittaa, jos lukutuokio joudutaankin perumaan esimerkiksi sairastumisen takia. Jos lapsi on sairastunut, voi Lukumummin tai -vaarin kanssa lähettää lukemaan myös niin sanotun varaoppilaan. Mikäli koululla on jokin tapahtuma, minkä vuoksi lukutuokiota ei voidakaan järjestää, voi Lukumummin tai -vaarin kutsua mukaan tapahtumaan.

On tärkeää vaihtaa Lukumummin tai -vaarin kanssa lyhyesti kuulumiset ennen tai jälkeen jokaisen lukutuokion. Lukumummit ja -vaarit mielellään jakavat huomioitaan lukutuokioidelta. Myös esimerkiksi lukukauden lopussa on hyvä pitää Lukumummin tai -vaarin kanssa tapaaminen, jossa voi yhdessä keskustella lyhyesti lukutuokiosta ja jatkosta vaikkapa kahvikupin äärellä.

TILAT

On tärkeää löytää koulusta sopiva tila lukutuokioidelle. Lukumummit ja -vaarit toivovat yleensä, että lukutuokiot voisivat olla aina samassa tilassa. Myös oppilaille on selkeämpää mennä lukemaan joka kerta samaan paikkaan. Tilan olisi hyvä olla mahdollisimman häiriötön. Koulun hektinen arki voi olla yllätys monelle vapaaehtoiselle, joten kohtaamisista olisi mukava tehdä mahdollisimman rauhallisia.

YLEISET MATERIAALIT

Oppilas saa Lukumummilta tai -vaarilta oman kirjanmerkin aloittaessaan lukutuokiot. Jokaiselta lukutuokiolta oppilas saa tarran tarrapassiin ja lukutuokioiden loppuessa Lukumummi tai -vaari jakaa säännöllisesti lukutuokioilla käyneille oppilaille lukudiplomit.

Luettavan tekstin valinta

Opettaja järjestää luettavat kirjat lapsille. Luettava kirja voi olla kauno- tai tietokirjallisuutta. **Oppilas on hyvä ottaa mukaan kirjan valintaan lukumotivaation edistämiseksi.** Opettaja voi tarkistaa oppilaan itse valitseman kirjan ja hyväksyä sen lukutuokioille soveltuvaksi. Jos oppilas ei osaa tai halua valita itselleen sopivaa kirjaa, opettaja voi antaa hänelle muutaman vaihtoehdon, joista valita. Lapsen mielenkiinnon kohteiden huomioiminen on tärkeää ja kirjaksi olisikin hyvä valita teos, jonka aihepiiri kiinnostaa oppilasta, esimerkiksi lapsen harrastus.

Lukutuokioilla voidaan lukea myös runoja ja sarjakuvia. Luettavaksi **ei oteta oppikirjoja**, koska kyseessä ei ole erityisopetustunti tai muu opetussuunnitelmaan sidottu toiminta. Kirjan olisi hyvä olla **helppolukuinen, ei kuitenkaan tavutettu versio**. Selkokirjoja voi hyvin hyödyntää. Kirjasarjan käytössä on se hyvä puoli, että oppilaalle on helppo ehdottaa seuraavaa luettavaa kirjaa.

Samaa kirjaa olisi hyvä olla kaksi kappaletta: toinen oppilaalle ja toinen Lukumummille tai -vaarille. Tämä helpottaa lukemista lukutuokioilla.

Lukuintoa herättäviä piirteitä kirjassa:

- samanikäiset tai samassa elämäntilantessa olevat henkilöhahmot
- jännitys
- huumori
- koukuttavat juonenkäänteet
- yllätykset
- aiheina eläimet ja luonto
- kiinnostava kansi
- värikkäät ja kiinnostavat kuvat
- sopiva vaikeustaso
- erityisesti S2-oppilaille selkeät lauserakenteet ja hallittava sanasto.

Opettajan tehtävät pähkinäkuoressa

Opettajan tehtävänä on

- valita osallistuvat oppilaat
- sopia säännöllinen luku-aika ja yhteydenpitokanava vapaaehtoisen kanssa
- etsiä yhdessä oppilaiden kanssa sopivat kirjat
- järjestää koululta sopiva tila lukutuokioille
- tiedottaa poissaoloista vapaaehtoiselle
- vaihtaa kuulumiset vapaaehtoisen kanssa
- järjestää loppukeskustelu tai kahvittelu lukujakson päätteeksi.

”Toiminta on mahdollistanut lisätuen niille lapsille, joilla on ollut merkittäviä lukemisen sujuvuuden ongelmia. Omalta osaltani voin sanoa, että luokkani oppilaan lukutaito on kehittynyt toiminnan myötä.

Lisäksi lapset ovat saaneet ylisukupolvisia uusia kontakteja, joilla on ollut myönteinen vaikutus koulunkäyntiä ja lukemista kohtaan. Tuki on ollut tärkeää ja keskeisen taidon harjoittelemista tukevaa.”

-Opettaja-

Yhteystiedot

**TÄLLE SIVULLE VOIT KIRJATA LUKUMUMMIN
TAI -VAARIN YHTEYSTIEDOT
SEKÄ YHDESSÄ SOVITUT AIKATAULUT:**

Lukumummi /-vaari: _____

Sähköpostiosoite: _____

Puhelinnumero: _____

YHDESSÄ VAPAAEHTOISEN KANSSA SOVITTUA:

Aikataulu:

.....
.....
.....
.....
.....

Lopputapaaminen:

.....
.....
.....
.....

PAIKALLISKOORDINAATTORIN YHTEYSTIEDOT:

Yhteyshenkilö:

.....

Sähköpostiosoite:

.....

Puhelinnumero:

.....

YLEISET TOIMINNAN YHTEYSTIEDOT:

moi@lukumummit.fi

www.lukumummitjavaarit.fi

facebook.com/lukumummitjavaarit

Muistiinpanoja

A series of horizontal dotted lines for writing notes, spanning the width of the page.

A series of horizontal dotted lines for writing notes, spanning the width of the page.

*Lukuintoa
kaikille!*

© Niilo Mäki Instituutti